

Ирина Трускавецкая

**БИОЛОГИЧЕСКАЯ НАУКА УКРАИНЫ НА РУБЕЖЕ XIX–XX ВЕКОВ:
ВЗГЛЯД ИЗ НАСТОЯЩЕГО**

В данной статье, на архивных, печатных источниках, историографическом наследии исследователей, освещаются предпосылки, особенности, основные этапы развития биологической науки на рубеже XIX – XX веков. Выяснено вклад отечественных ученых в формирование научных отраслей биологической науки: систематики и морфологии растений, микологии, альгологии, фитосоциологии, зоологии, а также природоохранные направления развития биологической науки исследуемого периода.

Ключевые слова: ученые-биологи, научные учреждения, лаборатории, станции, ботанические сады.

Irina Truskavetska

**THE BIOLOGICAL SCIENCES OF UKRAINE AT THE TURN
OF XIX – XX CENTURIES: VIEW FROM PRESENT**

In this article, the archival and printed sources, historiographical heritage researchers, highlights the prerequisites features main stages of biological science on the verge of XIX – XX centuries. It is shown the contribution of local scientists in the formation of scientific fields of biology: taxonomy and morphology of plants, Mycology, Phycology, fitosotsiolohiyi, zoology, and environmental areas of biological science investigational hoperiodu.

Key words: biologists, scientists, research institutions, laboratories, stations, botanical gardens.

УДК 94(477)

Надія Островська

**КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНАТУ**

У статті відображено найбільш значущі культурно-освітні та наукові перетворення, які вплинули на подальший успішний розвиток та зміцнення українських національних культурних та духовних цінностей. За короткий проміжок часу Українська держава досягла значних успіхів у сфері освіти.

Ключові слова: українська культура, освіта, бібліотеки, Україна, гетьман П. Скоропадський.

Актуальність проблематики ґрунтується на тому, що саме радикальні зміни у формуванні та утвердженні національної держави закладені в освіті. Майже за вісім місяців періоду Гетьманату в Українській державі більше зроблено у сфері освіти у науки, ніж у подальші роки.

Наукова новизна полягає в тому, що у статті зроблено аналіз діяльності тодішнього міністерства освіти та його відділів. Відтворено цілісність перетворень і змін у сфері культурного життя українського народу, які дають можливість глибше збагнути завдання Гетьманату. Констатуємо, що гетьман П. Скоропадський прагнув збудувати сильну, розвинену, європейську Україну.

Об'єктом дослідження є культурно-освітні, національно-демократичні процеси, що відбувалися упродовж 1918 року, мета яких полягала у розбудові державності на основі збереження історичної та культурної спадщини народу.

Предметом дослідження є діяльність уряду гетьмана П. Скоропадського у сфері освіти, науки в досліджуваний період, як основного чинника розвитку та зміцнення національних культурних цінностей.

Мета полягає у дослідженні гетьманської доби 1918 року в культуротворчому та просвітницькому напрямках.

Завдання дослідження ґрунтуються на аналізі форм і характері діяльності уряду Скоропадського в освітньому, науковому та культурно-просвітницькому житті народу, аналізуються процеси становлення розвитку української науки.

Основну джерельну базу статті складають архівні матеріали [1–4; 7; 9] та тодішня періодика [5–6].

Певні аспекти досліджуваної проблематики висвітлені у працях сучасних учених, зокрема В. Капелюшного [10] та А. Хитрої [11–12].

Значний вклад у розвиток і зміцнення культури українського народу внесли три відділи при міністерстві освіти: це відділи пластичних мистецтв, охорони пам'яток старовини та архівно-бібліотечний. Відділ пластичних мистецтв в період існування гетьманської держави складався з п'яти секцій: це секція охорони археологічних пам'яток, інша займалася охороною історичних і мистецьких пам'яток. Секція музею керувала питаннями розвитку музеїв України, дбала про заснування нових музеїв, особливо у провінціях і підтримувала існуючі музеї, допомагала коштами й речами для збільшення експозиції музеїв. На секцію реєстрації пам'яток покладалося одне з основних завдань комітету – це реєстрація пам'яток старовини та мистецтва, а також систематизація карточних каталогів. Складався фотографічний архів у відповідній бібліотеці. Секція експедицій систематичним описом пам'яток України. Цей відділ сприяв утворенню місцевих комітетів, видавав обіжники загального змісту, складав законопроекти щодо охорони пам'яток, влаштовував курси, вистави та з'їзди фахівців [1, арк. 3]. Відділ охорони пам'яток старовини та мистецтва створив Інститут тимчасового комісаріату з охорони пам'яток старовини у тій чи іншій губернії та повітах. До його функції входило забезпечення захисту пам'яток минулого, їх реставрація, описування, фотографування.

Архівно-бібліотечним відділом управління мистецтв і національної культури розроблявся план загальної архівної реформи в Україні. Ця реформа обов'язково мала б бути впроваджена у життя для того, щоб зберегти від знищення архівні матеріали. В основі цієї реформи головне управління сконцентровує увагу на тому, що архівні справи усіх відомств, які потрібні для біжучого діловодства, повинні стати власністю Української держави в особі її головного управління мистецтв і національної культури, а також тих інституцій, що мають бути утворені надалі. Це Національний архів Української держави у м. Києві, губернські архівні комісії на місцях.

У національному архіві зберігалися справи та документи загальнодержавного характеру і значення, а в губернських архівах – справи і документи губернських інституцій. Впровадження цієї реформи у життя забезпечило б збереження пам'яток минулого від знищення а також сприяло б їх науковому опрацюванню [3, арк. 4].

Безпосередньо, зазначений відділ мав би займатися утворенням національної бібліотеки. Особлива функція належала міністерству освіти, очолюваному М. Василенком. У приватному листуванні з академіком В. Іконниковим, він звертався з пропозицією про продаж своєї бібліотеки для міністерства освіти з метою її об'єднання з національною. До речі, у листі до сім'ї Ф. Вовка, М. Василенко звертався з аналогічною пропозицією, наголошуючи на тому, що його фамільний музей і бібліотека, у якій були рідкісні книги з історії й археології України, стали б значним надбанням національної бібліотеки. Одночасно міністерство зверталось до Р. Лубковського, у якого зберігалось зібрання книг, що належали колишній Київській публічній бібліотеці. Крім того, у місті діяла Київська міська бібліотека: тому в зверненні до міського голови Е. Рябцова міністр освіти прохав підняти у міській думі питання про об'єднання міської бібліотеки з національною в одну і передачу належного приміщення [4, арк. 1–4].

На підставі закону від 2 серпня 1918 р. засновано Національну бібліотеку Української держави у м. Києві та асигновано на її потреби до 1 січня 1919 р. 500 тис. крб. [5]. Її мета полягала у створенні в Україні великої книгозбірні світового типу. Окрім цього, національна бібліотека на Україні мала особливе завдання – формування відділу, присвяченого літературі про Україну й український народ. Це література написана усіма мовами про історію українського народу, його фольклор, мову, словесність, мистецтво, побут, соціальні та економічні умови життя Буковини, Закарпаття, Галичини, української еміграції [4, арк. 13].

У рукописному відділі на зразок тих, які діяли у бібліотеках Петербурга та Рум'янцевському музеї у Москві, мали б зберігатися рукописи, листи, портрети тих діячів, які не залежно від національності, релігії та політичних переконань, жили і діяли в Україні [6].

Значну роль у розширенні фондів Національної бібліотеки у м. Києві здійснило міністерство освіти у зверненні до вищих навчальних закладів та комісарів шкільних округів від 23 жовтня 1918 р. У ньому, зокрема, наголошувалося на тому, що бібліотеки начальних закладів володіють книгами, якими не користуються, вони нерідко складають надзвичайну вартість для Національної бібліотеки. Міністерство освіти покладало надію, що професорські та педагогічні ради віднесуться до цього питання з особливою увагою і надішлють їх до Національної бібліотеки України [4, арк. 29].

Важливою віхою у культурно-просвітньому житті Української держави стало заснування міністерства віросповідань, першим міністром якого призначено професора В. Зінковського, прихильника автокефалії Української церкви [7, арк. 19]. Воно було органом із захисту релігійних прав на території Гетьманату. На церковному соборі, що відбувся у червні 1918 р., В. Зінковський

оголосив про автокефалію Української Церкви, а на останній сесії собору, 12 листопада 1918 р. міністр віросповідань А. Лотоцький оголосив декларацію, у якій зазначалося: «В самостійній державі має бути і самостійна церква... автокефалія Української Церкви. Це не лише церковна, але й національна наша необхідність... Від імені уряду Української держави маю за честь оголосити його тверду й непохитну думку, що Українська Церква має бути автокефальною» [8, с. 502].

З 1918/1919 н.р. у Київській духовній академії відкрито українознавчі кафедри: української мови, української літератури, історії України та західно-руського права. Рада академії згідно п. 89 статуту постановила: укомплектувати ці кафедри шляхом конкурсу представників відповідних спеціальностей вищих навчальних закладів: докторів і магістрів українських університетів; докторів і магістрів богословських наук; докторів європейських університетів [9, арк. 19].

Отже, культурно-просвітницька діяльність Української Держави П. Скоропадського характеризувалася яскраво вираженою проукраїнською позицією міністерства освіти і віросповідань, їх намаганнями здійснити культурно-освітні та наукові перетворення, зміцнення українських національних культурних та духовних цінностей.

Список використаних джерел

1. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 2201, оп. 1, спр. 1194, арк. 3.
2. ЦДАВО України, ф. 2201, оп. 1, спр. 1232, арк. 2, 3, 22, 23–29.
3. Там само, ф. 2201, оп. 4, спр. 2, арк. 4.
4. Там само, ф. 2201, оп. 1, спр. 117, арк. 1–4, 13, 29.
5. Державний вісник – № 32 – 4 серпня 1918.
6. Державний вісник – № 57 – 11 жовтня 1918.
7. ЦДАВО України, ф. 2201, оп. 1, спр. 3 арк. 19.
8. Полонська-Василенко Н. Історія України. У 2 т. / Н. Полонська-Василенко – Мюнхен, 1976. – Т. 1. – 597 с.
9. ЦДАВО України, ф. 2201, оп. 1, спр. 3, арк. 19.
10. Капелюшний В. Процеси культурно-національного відродження України за революційної доби / В. Капелюшний // Історія України. – 2004. – № 33–34. – С. 2–7.
11. Хитра А. Я. Павло Скоропадський у контексті українського монархічного консерватизму / А. Я. Хитра // Підприємництво, господарство і право. Науково-практичний господарсько-правовий журнал. – 2003. – № 2. – С. 119–122.
12. Хитра А. Я. Павло Скоропадський про основи законотворчості в Українській Державі / А. Я. Хитра // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 20. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корещького НАН України, 2002. – С. 92–97.

Надежда Островская

КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В УКРАИНСКОМ ГОСУДАРСТВЕ ВРЕМЕН ГЕТЬМАНАТА

В статье отражены наиболее значимые культурно-образовательные и научные преобразования, которые повлияли на дальнейшее развитие и укрепление украинских национальных образовательно-культурных и духовных ценностей. За короткий промежуток времени украинское государство достигло впечатляющих успехов в области образования.

Ключевые слова: украинская культура, образование, библиотеки, Украина, гетман П. Скоропадский.

Nadiya Ostrovska

CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES IN UKRAINE DURING THE STATE OF THE HETMANATE

The article highlights the most important cultural, educational and scientific changes that have affected the further successful development and strengthening of Ukrainian national, educational, cultural and spiritual values. In a short span of time Ukrainian government made remarkable progress in the field of education.

Key words: Ukrainian culture, education, library, Ukraine, Hetman P. Skoropadskyi.